

GLOSE IN KOMENTARJI

DRUŽBA IN UPRAVLJANJE. Pred časom je naše *Delo* obogatilo svoj koncept s stalno obliko uvodnika, v katerem različni avtorji skušajo prikazovati in ponekod tudi kritično ocenjevati posamezne aktualne gospodarske, kulturne in družbenopolitične pojave doma in v svetu. To je vsekakor na moč razveseljiva novost v našem dnevnem tisku in jo je vsekakor treba pozdraviti. Drugo pa je vsebina in smisel teh uvodnikov. Vrsta komentarjev namreč doslej ni presegla ravni deskripcije ali področja, medtem ko pa bolj kritični prispevki v svojih razglabljanjih zvečine obtiče na pol poti, v mejah miselne previdnosti, tako da človeka marsikdaj zamika nekaterim tu izrečenim ugotovitvam dodati še tisto, česar jim manjka in kar je, če hočemo problemu, o katerem teče beseda, dati resnično obličje, zanj bistveno.

Značilen primer takšnega pisanja lahko pod naslovom *Dve skrajnosti* zasledimo na prvi strani *Dela* dne 15. januarja 1964, kjer avtor Mirko Zakrajšek razpravlja o samoupravljanju v gospodarskih organizacijah na eni in v izobraževalnih, znanstvenih, kulturnih, zdravstvenih in drugih zavodih na drugi strani. Naj na kratko ekspliciram njegove poglavitne teze.

V prvem delu svojega sestavka skuša pisec nekoliko korigirati nekatera konservativna stališča, ki se v celoti zavzemajo za to, da v tako imenovanih družbenih službah sploh ni potrebna nikakršna demokratizacija upravljanja, medtem ko se v drugem delu zaustavlja ob zahtevah nekaterih »krogov«, ki po njegovem mnenju predstavljajo tem stališčem nasprotno skrajnost in ki se zavzemajo za to, da bi v vseh delovnih organizacijah na področju družbenih služb že takoj uvedli čisto delavsko samoupravljanje. Tudi to se zdi piscu docela nedopustno, zakaj meni, da te zahteve ne upoštevajo bistvene razlike med podjetjem in zavodom, ki opravlja dejavnost posebnega družbenega pomena. Gospodarski organizaciji namreč, kot ugotavlja, kupčija na trgu prizna ali zanika družbeno vrednost oziroma ceno njenega izdelka ali storitve, medtem ko je za družbene službe merodajen javni interes, ki se uveljavlja prek organov družbenega upravljanja. Ta tako imenovani javni interes, ki je utelešen v organih družbenega upravljanja, sega predvsem do delovnih programov negospodarskih organizacij in cene teh programov, od tod dalje pa gre samostojna beseda kolektivom oziroma njihovim organom delavskega samoupravljanja.

Dilema, kakršno v pričujočem zapisu postavlja torej Miro Zakrajšek po sprejetju nove ustave, sploh ni več prava dilema naših proizvodnih odnosov. V ustavi je namreč zelo nedvoumno izraženo stališče, da v delovni organizaciji, ki opravlja dejavnost ali zadeve posebnega družbenega pomena, sodelujejo v skladu z zakonom pri upravljanju določenih zadev zainteresirani občani in predstavniki zainteresiranih organizacij in družbene skupnosti kot člani organov upravljanja posamezne delovne organizacije ali na drug način, ki ga določata zakon in statut. Zategadelj je docela jasno, da nihče, kdor se je seznanil z ustavnimi določili, kljub temu, da je njihov značaj v tem primeru fakultativen, vendarle ne more nastopati v imenu ideje čistega samoupravljanja v družbenih službah iz preprostega razloga, ker bi takšna njegova dejavnost veljala za protiustavno ali, kot si to nekateri razlagajo, za anarhistično. Težišče nasprotja, ki ga je Zakrajšek prikazal kot dilemo, je v resnici drugje. Tako imenovana druga skrajnost iz prej navedenih razlogov ne more presegati danosti, pač pa se lahko zavzema

za optimalno uveljavitev delavskega samoupravljanja v negospodarskih organizacijah, in sicer v okviru, ki ga predpisuje naš družbeni projekt, to pa naj se določneje formulira in izrazi v statutih posameznih delovnih organizacij. Zato je v tem primeru nesmiselno govoriti o kakršnikoli škodljivi skrajnosti, temveč le o docela upravičenih zahtevah in naporih proizvajalcev v družbenih službah, da v dopustni meri čimbolj uveljavijo svoje neposredne upravljalne pravice, kar hkrati vpliva tudi na bolj demokratično vsebino proizvodnih odnosov.

Kot ugotavlja Mirko Zakrajšek, delitev dela na gospodarsko in družbeno delo določa tudi obliko in stopnjo samouprave v posameznih delovnih organizacijah, in sicer tako, da je le-ta v gospodarskih dejavnostih večja kot v družbenih, čeprav ustava po drugi strani zagotavlja enak družbeni položaj vseh delovnih ljudi ne glede na to, kje delajo. To razliko Zakrajšek pojasnjuje s tem, da delo gospodarskih organizacij kontrolira in usmerja že samo tržišče z zakoni ponudbe in povpraševanja, medtem ko tovrstna kontrola v družbenih službah ni mogoča, zato je vlogo tržišča oziroma javnega interesa, ki naj kontrolira delo in njegovo vrednost v družbenih službah, prevzelo družbeno upravljanje, ki to svojo nalogo opravlja s pomočjo posebnih teles, tako imenovanih organov družbenega upravljanja. Njihov status po takšnem načinu mišljenja zahteva in opravičuje dejstvo, pravzaprav že kar »resnica«, češ da more tistega, komur »družba« daje sredstva, taista »družba« tudi nadzirati in je to celo njena osnovna pravica in dolžnost. Tu pa naletimo na že zelo star nesporazum, ki zadeva tako pojem družbe kakor tudi družbeni status negospodarskih ali še točneje dotiranih institucij. Vsi smo si edini v tem, da narodni dohodek ustvarjamo vsi, ki smo v takšnem ali drugačnem, družbeno bolj ali manj pomembnem delovnem razmerju. Če torej njegova delitev ne zagotavlja možnosti ekonomskih cen za proizvode oziroma storitve tako imenovanih družbenih služb, ne pade krivda za to na ljudi, ki tu delajo, marveč predvsem na vse tiste objektivne družbenoekonomske pogoje, ki so vzrok takšnemu stanju in za katerega smo sami pred sabo odgovorni mi vsi kot kompleks najrazličnejših medsebojnih odnosov, ki nas konstituirajo kot družbo. Ker pa so družbene dejavnosti imanentna generična sestavina človeške družbe, saj prav tako kot gospodarske dejavnosti skrbje za njene potrebe, je potemtakem njihovo konstituiranje in vzdrževanje naša, to je družbena skrb. Če pa so družbene službe družbi potrebne, če so celo posebnega družbenega pomena, potem imajo delavci v njih tudi vso pravico do ustreznega plačila za svoje delo. Ker ga družbene službe, zaradi sedanje delitve narodnega dohodka, ki v negospodarskih organizacijah ne omogoča ekonomskih cen za njihove storitve, same ne morejo zagotoviti, je torej docela upravičena zahteva delavcev v njih, da se jih plača po storjenem delu, zato si morajo zagotoviti sredstva umetno, to je z mehanizmi dotiranja. Na jasnem si moramo biti v tem, da bi se družbene službe, če bi uvedle ekonomske cene za svoje storitve, popolnoma ločile od svojega namena, ker jih občani zaradi nizke materialne baze ne bi mogli izkoriščati in bi tako izgubile svojo funkcijo v družbi; ker pa so posebnega družbenega pomena, družbene službe te svoje funkcije ne morejo in ne smejo izgubiti, ker bi v nasprotnem primeru šli po zlu tudi vsi tisti odnosi, ki družbo ustanavljajo. Zato so vsa ta zunanja sredstva, ki jih te delovne organizacije na tem področju prejema, pravzaprav le neki minimum, kakršen sploh lahko zagotavlja tovrstno družbeno dejavnost. Vendar pa delavci v teh delovnih organizacijah s svojimi zahtevami ne naletijo zmerom na razumevanje različnih organov, ki zastopajo družbeno skupnost, saj

pri nas v javnosti pogosto izstopa mentaliteta, ki na primer kulture in znanosti ne ocenjuje po njeni dejanski funkciji, ki jo v družbi in za družbo opravljata, temveč po tem, koliko sredstev porabita. Takšno na moč omejeno in enostransko gledanje na tovrstno družbeno dejavnost ima iz prej navedenih razlogov kajpa včasih lahko zelo škodljive in nepopravljive posledice.

Na moč problematična je v Zakrajškovem sestavku nadalje trditev, da »gospodarski organizaciji kupčija na trgu prizna ali zanika družbeno vrednost oziroma ceno njenega izdelka ali storitve.« Kot vse kaže, ni avtor pri tem, ko je to zapisal, niti pomislil na to, da je vrsta naših podjetij na domačem tržišču v privilegiranem, domala monopolnem položaju, ki jim ga po eni strani zagotavlja integracija, po drugi strani pa močan režim zaščitnih carin, ki zajema celo vrsto tujih proizvodov. Ker pa potrošnje narekujejo človeške potrebe, ki jim je treba tako ali drugače zadostiti, potrošnik pač sega po tistih proizvodih, ki jih je na domačem tržišču dobiti, pa čeprav so pogosto slabi in neustrezni ali pa dražji kot na mednarodnem trgu.* Potemtakem kupčija na našem trgu prav malo priznava ali zanika družbeno vrednost oziroma ceno izdelka, zato je utemeljevanje upravnih razlik med družbenimi in gospodarskimi delovnimi organizacijami na osnovi kupoprodajnih mehanizmov tako empirično kakor tudi miselno logično premalo preverjeno in zato ne prepriča.

Družbena kontrola nad gospodarskimi organizacijami se glede na ustavna določila uveljavlja predvsem z družbenimi načrti, vendar pa v skladu z značajem teh organizacij veljajo za njih tudi drugačne oblike družbenega nadzorstva. Zakoni tržišča potemtakem tu sploh niso upoštevani kot družbeni kriterij in v resnici v naši sedanji družbenoekonomski situaciji to tudi ne morejo biti.

Vsekakor Zakrajškov zapis kot celota zapušča vtis docela prakticističnega razumevanja proizvodnih odnosov. To nujno vodi do poenostavljanj in celo zelo svojevoljnih tolmačenj nekaterih procesov v družbi, kar hote ali nehote povzroča tudi spregled posameznih dejstev, ki dajejo problemu, o katerem teče beseda, docela drugačno podobo, kot jo pa v resnici ima, s čimer kajpa tudi bralcu ogradi pot do resnice tistega problema in mu s svojo pogosto docela napačno interpretacijo izkrivlja pravo predstavo o naši družbenoekonomski situaciji.

N. G.

---

* Precej so se podražili tudi materialni izdatki, namreč (podjetja Ljubljana-transport — op. N. G.) ne le zaradi višjih cen, marveč še bolj zaradi slabšega materiala. Prej so uvožene gume zdržale okrog 80.000 kilometrov, kar predstavlja en dinar na kilometer, domače gume, ki so za 40 % dražje, pa zdrže zdaj le 25.000 do 30.000 kilometrov, kar predstavlja 4 do 5 dinarjev na kilometer. — Zakaj dražji mestni promet in mleko, Delo, 31. januarja 1964.